

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

З навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки»
обов'язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема №1. Визначення понять в психології девіантної поведінки

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології – Протокол від
15.08.2023 р. № 8

Розробники:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук,
доцент Шиліна А. А.

Рецензенти:

1. Начальник науково-дослідної лабораторії науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, старший науковий співробітник, доктор психологічних наук, Колесніченко О.С.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Чепіга Л.П.

План лекції

1. Поведінка як психологічна категорія та властивість індивіда.
2. Місце психології девіантної поведінки в системі наук про поведінку.
3. Становлення психології девіантної поведінки як спеціальної наукової та навчальної дисципліни.
4. Структура психології девіантної поведінки.
5. Завдання, проблеми та перспективи психології девіантної поведінки в сучасних умовах.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті:

Основна:

1. Аутоагресивна поведінка підлітків: монографія. О. В. Погорілко, А.М.Скрипніков, Л.О. Герасименко, Р.І.Ісаков. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. 141 с. URL: <https://psychiatry.umsa.edu.ua/storage/resources/files/LUk8Z7IUdwbsTTphPXGve0wbEaF7pfbjHDrunoHu.pdf>
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. 188 с. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12327/Volnova_profila ctika%20deviant.1%20chast.Teoriya.PDF;jsessionid=22E58E54B11F84815A27845B1A8AFC74?sequence=1
3. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. Ч. II. Практична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. 193 с.
4. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: Навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
5. Кузьменко В.В., Діса О.В., Шинкаренко І.О. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. Дніпро: Видавець Біла К.О. 2019. 68 с.
6. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. посібник. К.: Либідь, 2011. 520 с.

Текст лекції

1. Поведінка як психологічна категорія та властивість індивіда.

У психології термін поведінка широко використовується для позначення виду й рівня активності людини, поряд з такими її проявами, як діяльність, споглядання, пізнання, спілкування. Наукові уявлення про людську поведінку одержали особливо бурхливий розвиток на початку ХХ ст., відтоді, коли біхевіористи оголосили її предметом психологічної науки. Спочатку під поведінкою розуміли будь-які зовні спостережувані реакції індивіда (рухові, вегетативні, мовні), що функціонують за схемою «стимул -

реакція». У міру нагромадження емпіричних даних розуміння природи людської поведінки усе більше заглиблювалося. Уже в 1931 році один з основоположників поведінкової психології - Джон Уотсон - говорив про поведінку як про «безперервний потік активності, що виникає в момент запліднення яйця й стає все більш складною по мірі розвитку організму».

Сучасне розуміння поведінки виходить далеко за рамки сукупності реакцій на зовнішній стимул. Так, у психологічному словнику поведінка визначається як «властива живим істотам взаємодія з навколишнім середовищем, що опосередкована їх зовнішньою й внутрішньою активністю». Під зовнішньою активністю людини розуміються будь-які зовнішні прояви: рухи, дії, вчинки, висловлення, вегетативні реакції. Внутрішніми складовими поведінки вважаються: мотивація й цілеположення, когнітивна переробка, емоційні реакції, процеси саморегуляції.

Надалі при обговоренні під поведінкою ми будемо розуміти процес взаємодії особистості із середовищем, що опосередкований індивідуальними особливостями й внутрішньою активністю особистості, та має форму переважно зовнішніх дій і вчинків.

Маючи визначення, спробуємо виділити основні ознаки досліджуваної реальності. Одним з найбільш істотних властивостей людської поведінки є те, що вона соціальна по своїй суті — вона формується й реалізується в суспільстві. Іншою важливою особливістю поведінки людини є її тісний зв'язок з мовною регуляцією й цілеположенням. У цілому поведінка особистості відбиває процес її соціалізації — інтеграції в соціум. Соціалізація, у свою чергу, припускає адаптацію до соціального середовища з урахуванням індивідуальних особливостей. По співвідношенню процесів адаптації - індивідуалізації, а також по позиції особистості в соціумі можна виділити наступні варіанти соціальної адаптації:

радикальна адаптація — самореалізація через зміну особистістю існуючого соціального світу;

гіперадаптація — самореалізація через вплив особистості на соціальне життя за допомогою її досягнень;

гармонічна адаптація — самореалізація особистості в соціумі за допомогою орієнтації на соціальні вимоги;

конформістська адаптація — пристосування за рахунок придушення індивідуальності, блокування самореалізації;

девіантна адаптація — самореалізація за допомогою виходу за існуючі соціальні вимоги (норми);

соціально-психологічна дезадаптація — стан блокування процесів самореалізації й адаптації.

При будь-якому варіанті соціалізації поведінку конкретної людини можна описати, використовуючи загальні характеристики поведінки:

умотивованість — внутрішня готовність діяти, що направляється потребами й цілями особистості;

адаптивність — відповідність провідним вимогам соціального середовища;

аутентичність — відповідність поведінки індивідуальності, її природність для даної особистості;

продуктивність — реалізація свідомих цілей;

адекватність — погодженість із конкретною ситуацією.

Не менш важливими є такі ознаки поведінки особистості, як:

- рівень активності (енергійність і ініціативність);
- емоційна виразність (сила й характер афектів, що проявляються);
- динамічність (темп);
- стабільність (сталість проявів у різний час і в різних ситуаціях);
- усвідомленість (розуміння своєї поведінки, здатність пояснити її словами);
- довільність (самоконтроль);
- гнучкість (зміна поведінки у відповідь на зміни середовища).

Всі розглянуті характеристики родового поняття «поведінка» повною мірою поширюються й на такий її різновид, як «поведінка особистості, що відхиляється», тобто девіантна поведінка.

2. Поняття: „соціальна норма”, „соціальне відхилення”, „девіантна поведінка”.

Предметом вивчення психології девіантної поведінки є ситуаційні реакції, що відхиляються від різноманітних норм, психічні стани, а також розвитку особистості, що приводять до дезадаптації людини в суспільстві й/або порушенню самоактуалізації й прийняття себе в силу вироблених неадекватних паттернів поведінки. Для того щоб оцінити типи, форми й структуру девіантної поведінки, необхідно уявляти від яких саме норм суспільства вони можуть відхилятися. Норма - це явище групової свідомості у вигляді поділюваних групою уявлень і найбільш індивідуальних суджень членів групи про вимоги до поведінки з урахуванням їхніх соціальних ролей, що створюють оптимальні умови буття, з якими ці норми взаємодіють і, відображаючи, формують її (К.К.Платонов). Виділяють наступні норми: • правові норми; • моральні норми; • естетичні норми

Правові норми оформлені у вигляді зводу законів і мають на увазі покарання при їхньому порушенні, моральні й естетичні норми не регламентовані настільки строго й при їхньому недотриманні можливо лише громадський осуд. У першому випадку можна говорити про те, що людина робить «не за законом», у другому - «не по-людському». Окремо в рамках кожної з перерахованих вище суспільних норм описують норми сексуальної поведінки. Це обумовлено підвищеною значимістю сексуальної й статеворольової поведінки людини, а також частотою девіацій і перверсій саме в цій інтимній сфері життєдіяльності людини. При цьому норми сексуальної поведінки регулюються як на рівні права, так і на рівні моральності й естетики. Крім того, можна виділити й норми психологічно комфортного самопочуття (переживання), рефлексії, задоволеності собою,

порушення яких здатно приводити людину до емоційного дискомфорту й появи так званих психологічних комплексів. Індивід, стаючи вільним і відповідальним і формуючи нормативну (не девіантну) поведінку, усвідомлено приймає на себе відповідальність за дотримання «писаних» законів, які припускають збереження прав і свобод навколишніх його людей, а також «неписаних» норм - традицій і стереотипів поведінки, прийнятих у тому або іншому мікросоціальному середовищі. Девіантною поведінкою вважається така поведінка, при якій спостерігається відхилення хоча б від однієї із суспільних норм.

Поведінкова патологія (по П.Б.Ганушкіну) має на увазі наявність у поведінці людини таких ознак як:

- схильність до дезадаптації; • тотальність; • стабільність.

Під схильністю до дезадаптації розуміється існування патернів поведінки, не сприятливі повноцінної адаптації людини в суспільстві, у вигляді конфліктності, незадоволеності взаємодіями з оточуючими людьми, протистояння або протиборства реальності, соціально-психологічної ізоляції. Поряд з дезадаптацією, яка спрямована «на зовні» (міжособистісна дезадаптація), існує внутрішньособистісна дезадаптація, при якій поведінка людини відбиває незадоволеність собою, неприйняття себе як цілісної й значимої особистості. Ознака тотальності вказує на те, що патологічні поведінкові стереотипи сприяють дезадаптації в більшості ситуацій, у яких виявляється людина, тобто вони проявляються «скрізь». Стабільність відбиває тривалість прояву дезадаптивних якостей поведінки, а не їх хвилиnnість і ситуативну обумовленість. Поведінкова (психічна) патологія може бути обумовлена психопатологічними проявами (симптомами й синдромами), а також базуватися на патології характеру, яка сформована в процесі соціалізації.

Широка галузь наукового знання охоплює аномальну, ненормативну, девіантну поведінку людини. Істотним параметром такої поведінки виступає відхилення в ту або іншу сторону з різною інтенсивністю й у силу різноманітних причин від поведінки, що визнається нормальною, тобто яка не відхиляється від загальноприйнятих норм. Існує уявлення про те, що девіантні форми поведінки - це перехідні, нерозгорнуті варіанти поведінкової психічної патології. І основним принципом їхньої діагностики варто визнати, з одного боку, відсутність якостей поведінкової норми, з іншої, відсутність психопатологічних симптомів. Однак більше адекватним представляється позначення девіантним будь-якого поведінкового стереотипу, що відхиляється від норми (як власне девіантне - без ознак психічної патології, так і поведінкових еквівалентів психічних розладів і захворювань).

Так само як норма поведінки базується на цих трьох складових індивідуальності, так і аномалії й девіації ґрунтуються на їхніх змінах, відхиленнях і порушеннях. Таким чином, девіантну поведінку людини можна позначити як систему вчинків або окремі вчинки, що суперечать прийнятим у суспільстві нормам і психічним процесам, що проявляються у вигляді

незбалансованості, неадаптивності, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді відхилення від морального й естетичного контролю над власною поведінкою.

Виділяється кілька підходів до оцінки поведінкової норми, патології й девіацій: • соціальний; • психологічний; • психіатричний; • етнокультуральний • віковий; • гендерний; • професійний.

Соціальний підхід базується на поданні про суспільну небезпеку або безпеку поведінки людини. Відповідно до його до девіантної варто відносити будь-яку поведінку, що явно або потенційно є небезпечною для суспільства. Упор робиться на соціально схвалюваних стандартах поведінки, безконфліктності, конформізмі, підпорядкуванні особистих інтересів суспільним. При аналізі поведінки, що відхиляється, соціальний підхід орієнтований на зовнішні форми адаптації й ігнорує індивідуально-особистісну гармонійність, пристосованість до самого себе, прийняття себе й відсутність так званих психологічних комплексів і внутрішньоособистісних конфліктів.

Психологічний підхід на відміну від соціального розглядає девіантну поведінку у зв'язку із внутрішньоособистісним конфліктом, деструкцією й саморуйнуванням особистості. Мається на увазі той факт, що суттю девіантної поведінки варто вважати блокування особистісного росту й навіть деградацію особистості, що є наслідком, а іноді й метою девіантної поведінки. Девіант, відповідно до даного підходу, усвідомлено або неусвідомлено прагне зруйнувати власну самоцінність, позбавити себе унікальності, не дозволити собі реалізувати наявні задатки.

У рамках психіатричного підходу девіантні форми поведінки розглядаються як преморбидні (дохворобливі) особливості особистості, що сприяють формуванню тих або інших психічних розладів і захворювань. Під девіаціями найчастіше розуміються патологічні виразності, що не досягли в силу різних причин відхилень у поведінки, тобто ті «як би психічні розлади» (донозологічні), які не повною мірою відповідають загальноприйнятим критеріям для діагностики симптомів або синдромів. Незважаючи на те що ці відхилення не досягли психопатологічних якостей, вони все-таки позначаються терміном розладу.

Етнокультуральний підхід має на увазі той факт, що девіації варто розглядати крізь призму традицій того або іншого співтовариства людей. Вважається, що норми поведінки, які прийняті в одній етнокультуральній групі або соціокультуральному середовищі, можуть істотно відрізнятися від норм (традицій) інших груп людей. Внаслідок цього істотним визнається облік етнічних, національних, расових, конфесіональних особливостей людини. Передбачається, що діагностика девіантної поведінки людини можлива лише у випадках, якщо ця поведінка не співвідноситься з нормами, прийнятими в його мікросоціумі або вона проявляє поведінкову ригідність (негнучкість) і не здатна адаптуватися до нових етнокультуральних умов (наприклад, у випадках міграції).

Віковий підхід розглядає девіації поведінки з позиції вікових особливостей і норм. Поведінка, що не відповідає віковим шаблонам і традиціям, може бути визнана девіантною. Це можуть бути як кількісні (гротескні) відхилення, відставання (ретардація) або випередження (прискорення) вікових поведінкових норм, так і їхні якісні інверсії.

Гендерний підхід виходить із подання про існування традиційних статевих стереотипів поведінки, чоловічому й жіночому стилю. Девіантною поведінкою у рамках даного підходу може вважатися гіперрольова поведінка й інверсія шаблонів гендерного стилю. До гендерних девіацій можуть відноситися й психосексуальні девіації у вигляді зміни сексуальних переваг і орієнтації.

Професійний підхід в оцінці поведінкової норми й девіацій базується на поданні про існування професійних і корпоративних стилів поведінки й традицій. Мається на увазі, що професійне співтовариство диктує його членам вироблення строго певних патернів поведінки й реагування в тих або інших ситуаціях. Невідповідність цим вимогам дозволяє відносити таку людину до девіантів.

Перераховані підходи до оцінки поведінкової норми, патології й девіацій безсумнівно доповнюють і збагачують діагностичний процес, дозволяючи підходити до його з феноменологічних позицій і враховувати всі аспекти проблеми.

Феноменологічний підхід до оцінки поведінкової норми, патології й девіацій на відміну від соціального, психологічного або психіатричного дозволяє враховувати всі відхилення від норми (не тільки соціально небезпечні або сприятливі саморуйнуванню особистості). Використовуючи його, можна діагностувати й нейтральні з погляду суспільної моралі й права поведінкові відхилення (наприклад, аутистична поведінка), і навіть позитивно пофарбовані девіації (наприклад, трудовголізм). Крім того, феноменологічна парадигма дозволяє вбачати за кожним з відхилень у поведінки механізми психогенезу, що дозволяє надалі вибрати адекватну й ефективну тактику корекції поведінки. Так, трудовголізм як поведінкова девіація, може бути розглянутий і витлумачений як аддикція, сформована на базі прагнення до відходу від реальності шляхом фіксації уваги на строго певному виді діяльності, так і як прояв психопатологічних особливостей, наприклад у рамках маніакального синдрому. Лише феноменологічний підхід здатний неупереджено й об'єктивно підійти до аналізу поведінки, що відхиляється, і сприяти розумінню сутнісних мотивів поведінки людини.

3. Види соціальних норм та механізми їх врегулювання. Соціальні відхилення та їх види.

Соціальні норми можуть мати різноманітні форми і зміст. Норми можуть бути формалізовані - записані у вигляді законів, правил, інструкцій. Але набагато частіше вони існують у таких формах суспільної свідомості, як народні традиції, соціальні установки, громадську думку. Різні види норм тісно взаємопов'язані.

За сферою регульованих відносин виділяють такі основні групи соціальних норм: духовно -моральні, морально - етичні, правові, політичні, організаційно - професійні.

Носіями моральних (духовних) норм виступають самі люди, а також такі соціальні інститути, як сім'я, релігійні конфесії, громадські організації. Духовно -моральні норми існують у різних формах . Це насамперед загальнолюдські цінності, представлені у світових релігіях, художній культурі та науковій думки. Також це народні традиції та звичаї, міжнародні конвенції та декларації.

Іншими важливими способами виховання моральних почуттів християнина є поняття гріха і чесноти. Ідея гріховності (беззаконня) людини і необхідності протистояти їй для спасіння душі і людства - все це стає темою для роздумів і художньої творчості вже в Середньовіччі.

Слід зауважити, що сучасні уявлення про духовність людини виходять за рамки релігійної свідомості, хоча і не виключають останнього. Духовність в цілому скоріше пов'язується зі здатністю людини жити у відповідності з загальнолюдськими цінностями: осмисленості існування; любові до себе і ближнього; надання допомоги людям; співпраці, творення, самореалізації в діяльності; сприяння прогресу.

У ряді випадків моральні норми зливаються в єдине утворення з етичними нормами. Морально - етичні норми представляють собою очікування - приписи певної соціальної групи (реальної чи номінальної) щодо її членів. Носіями морально -етичних норм є конкретні соціальні об'єднання, їхні лідери і керівники. Норми даного виду звичайно текстуально не закріплені.

Групові норми нерідко породжують стереотипи і забобони, наприклад расові чи етнічні. У разі стереотипів мислення уявлення людини можуть бути застарілими, застиглими або вузькими. Стереотипи можуть грати позитивну роль , наприклад сприяючи економічності мислення. Але набагато частіше вони перешкоджають поведінці, адекватному конкретній ситуації. Забобони і зовсім є наслідком спотвореного сприйняття, що істотно посилюється присутністю вираженого афективного компонента.

Правові норми, будучи різновидом соціальних норм, безумовно, більш конкретні. Вони закріплені в основних документах держави (конституція, кримінальний кодекс, цивільний кодекс). Дані норми регулюються всієї державної системою (законотворчі інститути, уряд, правоохоронні органи). Протиправне поведінка, по суті, спрямоване на дестабілізацію порядку - основи соціального життя, а не тільки на обмеження інтересів окремого потерпілого людини. Тому даний вид відхиляється сьогодні розглядається як один з найбільш небезпечних для суспільства.

Політичні норми сформульовані в міжнародних документах та міждержавних угодах і регулюють відносини між країнами народами).

Організаційно - професійні норми регулюються посадовими інструкціями, правилами внутрішнього розпорядку, професійними традиціями.

Для психології особливо важливим є питання про механізми впливу соціальних норм на особистість. Будучи соціальними феноменами, соціальні норми інтеріорізуються у внутрішній світ особистості протягом усього життя. Особливо інтенсивно це відбувається на ранніх етапах розвитку дитини в сім'ї. У рамках глибинної психології спеціально виділяється така індивідуальна підструктура, як супер -Его, що містить безліч внутрішніх приписів, вимог і обмежень.

У силу відмінностей в цінностях люди істотно відрізняються за мотивами і стилям поведінки. Наприклад, цінності можуть бути орієнтовані на виживання, отже, зусилля людей будуть спрямовані на забезпечення фізичної та матеріальної безпеки. Іншим орієнтиром в житті людини може бути громадська думка, що відповідно породжує прагнення належати до групи, наслідувати або домагатися успіху. Нарешті, можлива орієнтація на свої внутрішні потреби, яка буде стимулювати активність в одній з наступних форм: пошук своїх відмінностей від інших людей, експериментування, захоплення, творчість, зацікавленість проблемами суспільства і служіння йому.

Таким чином, соціальні норми створюють установки особистості, які, у свою чергу, формують диспозиційними поведінку.

Нагадаємо, під поведінкою, що відхиляється розуміють, ту поведінку що відхиляється не від всякої соціальної норми, а тільки від найбільш важливої, невиконання якої дійсно загрожує благополуччю людини чи суспільства. Тому поведінку конкретної людини найчастіше важко оцінити з точки зору її нормативності. Слід також зауважити, що хоча соціальні норми і відображають інтереси більшості людей, але в ряді випадків вони можуть використовуватися у вузьких інтересах окремих груп (наприклад, через ЗМІ), що само по собі відображає внутрішнє протиріччя між об'єктивною природою соціальної норми та її суб'єктивністю.

Термін «девіантна поведінка» використовується не тільки для позначення дій конкретної людини, але і для опису певних соціальних явищ. Якщо в першому випадку мова йде про «девіанту поведінку особистості», то в другому - про «соціальні відхилення». Дані терміни нерідко ототожнюються, що викликає необхідність їх розмежування.

Соціальні відхилення - це порушення соціальних норм, які характеризуються певною масовістю, стійкістю і поширеністю. Маються на увазі такі негативні масові соціальні явища, як пияцтво, злочинність, бюрократизм, релігійний та ідейний фанатизм, тоталітаризм та ін.

Слід зауважити, що між двома полюсами - «соціально - схвалювані явища» і «соціальні відхилення» - лежить широке коло явищ, нерегульованих соціальними нормами. Це можуть бути як позитивні процеси (наприклад, творчість), так і явища з можливими негативними наслідками (наприклад,

масове куріння). У той же час різноманітність відхилень перевищує різноманітність норм .

Питання про наслідки соціальних відхилень неоднозначне. Об'єктивний шкоду явища і його суб'єктивна оцінка в ряді випадків не збігаються. Наприклад, висловлюється думка, що злочини без жертви взагалі слід декриміналізувати, тобто виключити з кримінального права. Особливо важко оцінити ступінь збитку від «прикордонних» форм асоціальної поведінки і легких форм залежної поведінки, наприклад проституції, сексуальних аддикцій, вживання легких наркотиків. У кожному суспільстві є прихильники як легалізації даних явищ, так і їх заборони.

Соціальні відхилення мають наступні ознаки: історична детермінованість, негативні наслідки для суспільства , щодо масовий і відносно стійкий характер в часі. Соціальні відхилення характеризуються спрямованістю і змістом. Суспільство протиставляє соціальних відхилень організовані способи боротьби з ними: правові, економічні, моральні санкції.

У ряді випадків соціальні відхилення носять тимчасовий характер. Приклади минулих соціальних відхилень: речова спекуляція, шлюб з розрахунку, дисидентство.

Паралельно з цим змінюються заходи громадського впливу щодо соціальних відхилень. Так, за законами дореволюційній Росії передбачалися і релігійно -моральні, і правові санкції проти пияцтва, наркоманії, самогубств. У разі самогубства заборонявся традиційний церковний обряд поховання, покійного не ховали на загальному кладовищі, його волевиявлення (заповіт) визнавалося юридично недійсним, у випадку ж невдалої спроби самогубства суїциду- тому загрожувало тюремне ув'язнення.

У теперішній же час ставлення суспільства до поведінки його членів стає все більш і більш ліберальним. Одним з підтверджень радикальних змін є скасування смертної кари в деяких державах.

Соціальні відхилення кількісно і якісно характеризуються рівнем , структурою і динамікою.

Рівень (коефіцієнт) відхилення визначається як кількість офіційно зареєстрованих проявів даного відхилення щодо чисельності населення (частіше на 100 тис. осіб). Він істотно розрізняється в різних країнах і в різні роки, оскільки залежить від сукупності факторів: соціально - економічного, політичного, морального і т. п.

Динаміка відхилення - це показник зміни рівня і структури всього масиву досліджуваного явища за певний час. На думку фахівців , в Росії в даний час спостерігаються такі тенденції . Збільшилася частка тяжких та особливо тяжких злочинів. Різко посилилася корислива мотивація протиправної поведінки . Зростає підліткова злочинність. Триває ріст організованої злочинності з легальним підприємництвом і з державним апаратом.

Поряд з рівнем і динамікою соціальних відхилень широко обговорюється питання про їх функції. Наприклад , організована злочинність

може забезпечувати незаконним шляхом об'єктивні потреби, що не задовольняються в належній мірі офіційними соціальними інститутами. У цілому функціями соціальних відхилень можуть бути: інтеграція групи; формування морального кодексу суспільства; вираження соціального протесту і вихід агресивних тенденцій; втеча; сигнал про неминучі соціальні зміни; спосіб самоідентифікації та самореалізації та ін.

Незважаючи на певну схожість, соціальні відхилення відрізняються від девіантної поведінки особистості. У першому випадку має місце соціальний феномен, а в другому - психологічний. Зазначимо, що деякі соціальні відхилення одночасно є і поведінкою, що девіантною поведінкою особистості: алкоголізм, самогубство, злочинні діяння і т.п. Інші соціальні відхилення виступають в якості тільки соціального феномену - геноцид, корупція, бюрократизм.

Таким чином, девіантна поведінка виступає і як індивідуальний акт, і як елемент соціального буття.